

CEMİL MERİÇ • Kırk Ambar
CILT 2 / Lehçe-t-ül Hakayık

Ötüken Neşriyat, 1980 (1 baskı)

İletişim Yayınları 1177 • Cemil Meriç Bütün Eserleri 10
ISBN-13: 978-975-05-0435-8 • ISBN-13: 978-975-470-572-0 (Tk.No.)
© 2006 İletişim Yayıncılık A.Ş. / I. BASIM
1-9. Baskı 2006-2019, İstanbul
10. Baskı 2021, İstanbul

DIZI KAPAK TASARIMI Ümit Kıvanç

KAPAK Suat Aysu

UYGULAMA Hüsnü Abbas

DÜZELTİ Serap Yeğen

BASKI Ayhan Matbaası · SERTİFİKA NO. 44871

Mahmutbey Mahallesi, 2622. Sokak, No: 6/31 Bağcılar 34218 İstanbul

Tel: 212.445 32 38 • Faks: 212.445 05 63

CILT Güven Mücellit · SERTİFİKA NO. 45003

Mahmutbey Mahallesi, Deve Kaldırım Caddesi, Gelincik Sokak,

Güven İş Merkezi, No: 6, Bağcılar, İstanbul, Tel: 212.445 00 04

İletişim Yayınları · SERTİFİKA NO. 40387

Cumhuriyet Caddesi, No. 36, Daire 3, Seyhan Apartmanı,

Harbiye Mahallesi, Elmadağ, Şişli 34367 İstanbul

Tel: 212.516 22 60-61-62 • Faks: 212.516 12 58

e-mail: iletisim@iletisim.com.tr • web: www.iletisim.com.tr

CEMİL MERİÇ
Kırk Ambar

CİLT 2

Lehçe-t-ül Hakayık

YAYINA HAZIRLAYAN

Mahmut Ali Meriç

CEMİL MERİÇ 1916'da Hatay'da doğdu. Ailesi Balkan Savaşı sırasında Yunanistan'dan göçmüştü. Fransız idaresindeki Hatay'da Fransız eğitim sistemi uygulayan Antakya Sultanisi'nde okudu. Tercüme bürosunda çalıştı, ilkokul öğretmenliği ve nahiye müdürlüğü yaptı. 1940'ta İstanbul Üniversitesi'ne girip Fransız Dili ve Edebiyatı öğrenimi gördü. Mükemmel düzeyde Fransızca okuyup yazan Meriç, İngilizceyi anlıyor, Araççayı, kendi ifadesiyle, "söküyor"du. Elazığ'da (1942-45) ve İstanbul'da (1952-54) Fransızca öğretmenliği yaptı. 1941'den başlayarak *İnsan*, *Yücel*, *Gün*, *Ayın Bibliyografyası* dergilerinde yazmaya başladı. İstanbul Üniversitesi'nde okutmanlık yaptı (1946-63), Sosyoloji Bölümü'nde ders verdi (1963-74). 1955'te, gözlerindeki miyopinin artması sonucu görmez oldu, ama olağanüstü çalışma ve üretme temposu düşmedi. Çeşitli dergilerde yazıları yayımlandı. *Hisar* dergisinde "Fildişi Kuleden" başlığıyla sürekli denemeler yazdı. 1974'te emekli oldu ve yılların birikimini art arda kitaplaştırmaya girişti. 1984'te, önce beyin kanaması, ardından felç geçirdi, 13 Haziran 1987'de vefat etti. İlk telif eseri Balzac üzerine küçük bir incelemeydi. *Hint Edebiyatı* (1964) daha sonra *Bir Dünyanın Eşiğinde* başlığıyla iki kez daha basıldı. *Saint-Simon, İlk Sosyolog İlk Sosyalist*, 1967'de çıktı. 1974'ten sonra yayımlanan kitapları şunlardır: *Bu Ülke* (1974, 5 baskı), *Umrandan Uygarlığa* (1974, 2 baskı), *Mağaradakiler* (1978, 3 baskı), *Kırk Ambar* (1980), *Bir Facianın Hikâyesi* (1981), *Işık Doğudan Gelir* (1984), *Kültürden İrfana* (1985). Balzac'tan yaptığı çevirilerin ilki 1943'te yayımlandı. Fransız edebiyatından yaptığı çevirilerin yanı sıra, Uriel Heyd'in *Ziya Gökaltıp*, *Türk Milliyetçiliğinin Temelleri* (1980), Thornton Wilder'ın *Köprüden Düşenler* (1981) ve Maxime Rodinson'un *Batı'yı Büyüleyen İslâm* (1983) adlı eserlerini de Türkçeye kazandırdı. İletişim Yayınları Cemil Meriç'in "Bütün Eserleri"ni toplu halde basarken, daha önce yayımlanmamış üç kitabını daha yayımladı: *Jurnal 1* (1992), *Jurnal 2* (1993), *Sosyoloji Notları ve Konferanslar* (1993). "Bütün Eserleri" dizisinde "gözden geçirilmiş yeni baskı"sı yapılan kitaplar ise şunlardır: *Bu Ülke* (1992), *Bir Dünyanın Eşiğinde* (1994), *Saint-Simon, İlk Sosyolog İlk Sosyalist* (1995), *Umrandan Uygarlığa* (1996), *Mağaradakiler* (1997), *Kırk Ambar 1 - Rümuz-ül Edeb* (1998), *Kırk Ambar 2 - Letçe-t-ül Hakayık* (2006), *Işık Doğudan Gelir* (2008). Cemil Meriç'in Bütün Eserleri 2013'te yayımlanan *Kültürden İrfana*'yla 12 ciltlik bir külliyat olarak tamamlandı. Cemil Meriç'in "Bütün Çevirileri" kapsamında Balzac'ın *Altın Gözlü Kız*, *Ferragus* ve *Otuzundaki Kadın*, *Kibar Fahişelerin İhtişam* ve *Sefaleti* adlı romanları ve Victor Hugo'nun *Marion de Lorme* adlı oyunu İletişim Yayınları tarafından yayımlandı.

İÇİNDEKİLER

Önsöz Yerine	11
<i>Avrupalılaşmak mı Avrupalılaştırılmak mı?</i>	29
AVRUPALILAŞMA.....	31
Japonya'nın Avrupalılaşması.....	39
Milliyetçi Avrupalılaşma.....	39
Sosyalist Yoldan Avrupalılaşma.....	42
Kıssadan Hisse.....	43
MODERNLEŞME.....	44
Modernleşmenin Kıstasları.....	47
Geleceğe Ait İmajlar.....	48
BERKES'E GÖRE ÇAĞDAŞLAŞMA.....	50
<i>Batı'nın Taarruzu</i>	55
<i>Kaypak Bir Mefhum: Ortadoğu</i>	69
Kamuslar Ne Diyor?.....	70
Tarihî Yaklaşım.....	73
O Mâhiler ki.....	79
<i>Can Çekişen Ahtapot: Sömürgecilik</i>	81
Çeşitli Tarifler.....	81
Sömürgeciliğin İktisadî Yönleri.....	86
Sömürgeciliğin Buhranı.....	89
Dünyanın Paylaşılması.....	92
Çöküş.....	94

Kapitülasyonlar	101
Lügatlerde Bir Gezinti.....	101
İlk Kapitülasyon.....	107
Üç Önemli Devre.....	112
19. Asrın Yüzkarası	117
BAŞLARKEN.....	117
1) BATI OLAYI.....	119
İhtişamlı Bir Tulu.....	119
İki Engel: Monroe Doktrini ve Rus Heyulâsı.....	121
Tamamiyet-i Mülkiye Masalı.....	123
İki Avrupa.....	125
Kapitülasyonlar.....	126
Yabancı Sermaye.....	130
2) İİİ. SELİM'DEN ABDÜLAZİZ'E.....	132
İnkııplar Tarihi.....	132
Yeni Bir Güç: İntelijansiya.....	139
3) 1875-1878 BUHRANI YAHUT RAMAZAN KARARNAMESİ'NDEN AYASTEFANOS MUAHEDESİ'NE.....	140
Mukaddime.....	140
Bir Padişah'ın Hal'i.....	142
Mithat Paşa ve Abdülhamit.....	143
İstanbul Konferansı.....	145
Türk-Rus Harbi.....	149
4) ABDÜLHAMİT DÖNEMİ (1878-1908).....	151
Amca ile Yeğen.....	151
Şahane Münzevi.....	153
Abdülhamit Olmasaydı.....	155
Kaleyi İçten Fethetmek.....	157
İstikrazlar.....	159
Batılılaşma Hızlanıyor.....	161
Liberal Basın.....	163
İntelijansiyanın Kaygısı.....	164
Müslüman Halk.....	165
5) 1908-1918 BUHRANI YAHUT İMPARATORLUĞUN ÇÖKÜŞÜ.....	166
Balkan Gailesi.....	166
Jön Türkler ve 1908 İhtilâli.....	168

Liberal Batı ve...	174
Devralınan Miras	176
Kim Bu İntelijansiya?	177
<i>Avrupa İslâm'ı Tanımaz</i>	183
Haç ve Hilâl	183
Dinler ve Kıtalar	184
Kur'an Tercümeleri	193
<i>Göller Bölgesinde Bir Ada</i>	199
İran'dan Yükselen Ses	199
Kan'la Mühürlenmiş Mesaj	201
Bir Mücahitin Hayat Hikâyesi	204
İslâm Sosyolojisi	207
"İslâm'ı Tanımak"	207
"İnsan ve İslâm"	213
"Tevhitçi Dünya Görüşü"	216
"Tarih Felsefesi: Kabil ile Habil"	217
"Sosyolojinin Diyalektiği"	219
"İdeal Toplum: Ümmet"	219
"İnsan-ı Kâmil: Halifetullah"	220
<i>Bir Müsteşrik'in "Mea Culpa"sı</i>	221
Rodinson ve İslâm Dünyası	223
Rodinson, Fransız Komünist Partisi ve Nâzım Hikmet	225
1) İSLÂM DÜNYASININ KISA BİR TABLOSU	230
İktisadî Gelişme	234
Büyük Siyasî Eğilimler	235
Bağımlı veya Marjinal Topluluklar	238
Teknik ve Kültürel Bütünleşme	239
İslâmiyet ve Modern İdeolojiler	240
2) BAĞIMSIZ MARKSİST	243
3) ARAP ÜLKELERİ VE MARKSİST POLİTİKA	249
Bağımsızlık	251
İktisadî Gelişme	253
Modernleşme	254
İdeoloji	256
Örgütlenme	258

4) İSLÂMİYET VE MARKSİST DÜŞÜNCELER.....	259
Marksizm Nedir, Ne Değildir?.....	260
Marksist Sosyoloji ve İslâm Dünyası.....	262
İslâmiyet'in Kendine Göreligi Problemine	
Marksist Bir Cevap.....	266
Marksizmin Dinlere Meydan Okuyuşu.....	268
5) İKTİSADİ KALKINMA VE İDEOLOJİLER.....	274
Kapitalist Tercih.....	279
Sosyalist Tercih.....	282
İdeolojiler ve Çağdaş Elit	289
Siyasî Sınıf ve İdeoloji.....	292
İdeolojilerin Ölümü mü?.....	295
Tüketim Medeniyeti ve İdeolojiler: Amerika ve Rusya.....	296
Refah Toplumunun İdeali ve Avrupa.....	299
İdeolojiler ve Üçüncü Dünya.....	300
Gelişme İdeolojisi ve Afrika Sosyalizmi.....	301
İtalya'da İdeolojiyi Yıkma Yönelen Bir Girişim:	
U. Spirito.....	312
K. Mannheim yahut Modern Çağdaş Elitlerin Görevi.....	320
Sonuç.....	323
Liberalizm	329
Bir Kelimenin Cemaziyel Evveli.....	330
Dünya Görüşü Olarak Liberalizm.....	330
Felsefe Sözlüğünde Liberalizm.....	338
Çağdaş Bir Sözlük.....	340
Bir İktisat Sözlüğü.....	341
Hür Bir Tilki.....	342
Felsefenin Pashı Kilidi: Hürriyet	345
Hürriyet Çılgın Bir Vehim.....	345
Ezelî Sır: Kader.....	346
Çıkmaza Saplanan Kilise.....	350
Felsefenin Pashı Kilidi.....	357
1) Kaderci Tutum: Determinizm.....	357
2) Hürriyetçi Nazariyeler.....	358
Aklın Kabul Ettiği Hürriyet.....	359
Hürriyet, Zorunluluğun Şuuru.....	360
İlmin Geleceği	363

Proudhon yahut Afroz Edilen Düşünce	373
I- HAYATI VE ESERLERİ	374
Soluk Bir Kartpostal.....	374
Mülkiyet Nedir yahut... ..	376
Toplumda Düzenin Kurulması.....	382
Proudhon ve Marx.....	385
1848 Girdabında Proudhon.....	387
Yeni Bir Misyon.....	390
Devrimde ve Kilisede Adalet.....	394
Proudhon'a Göre Aşk, Evlilik, Aile.....	398
Harp ve Sulh.....	401
Son Eserleri.....	404
II- PROUDHON'UN FELSEFESİ	408
Sosyal Felsefesi.....	408
Sosyolojisi.....	413
Sosyal ve Politik Doktrini.....	417
Etkileri.....	425
Anarşi, Terör, Anomi	431
GİRİŞ: BİR ÇAĞIN OTOPSİSİ	432
Bir İktisatçının Tespitleri.....	432
Bir Filozofun Düşünceleri.....	439
I- ANARŞİDEN ANARŞİZME	443
Bir Parça Tarih.....	443
Genel Bir Yaklaşım.....	447
Bir Tarife Doğru.....	452
NIHİLİZM	458
BATI DÜŞÜNCESİNİN SON ARMAĞANI:	
EGZİSTANSİYALİZM	461
1) Sizif Miti.....	462
İntihar.....	462
Abes.....	462
İşyan.....	464
2) İşyan Eden İnsan.....	466
Yaratıcı İşyan.....	466
Bir Tanığın Suçlamaları.....	468
İşyan Ama Ölçülü.....	470
Siyasette Eylem.....	472
İşyan ve Sevgi.....	474

II- ŞİDDET DOKTRİNLERİ.....	475
TERORİZM.....	478
İTALYAN CEZA MEKTEBİ.....	481
1) Lombroso.....	482
Siyasî Suç.....	483
İhtilal ve İsyan.....	486
Deli mi Çılgın Dâhi mi?.....	489
Siyasî Matoit'ler.....	490
Suçlu Kalabalık.....	492
Tutku ve Siyasî Suç.....	494
Deha ve İhtilal.....	495
2) Sighele.....	497
Şiddet Medeniyeti, Hile Medeniyeti.....	499
Çoğunluk ve Azınlık.....	501
ŞEHİR TERORİZMİ.....	503
Şehir Terorizmi.....	504
III- SON DURAK: ANOMİ.....	508
İhtilaliyun mu Fevzaiyun mu?.....	508
Tarihten Gelen Ses.....	510
Anomi: Sosyal Boşluk.....	511
Kadının Ruhü	515
Kadın Probleminin Güçlükleri.....	520
Kadın Ruhunun Anahtarı.....	522
Neden Kadın Başkası İçin Yaşar?.....	525
Kadının Başkası İçin Yaşammasının Trajik Sonuçları.....	527
Cemil Meriç Hoca'yla Konuşma	535

ÖNSÖZ YERİNE

“Bir düşünce ne kadar bizimkine benzemiyorsa, bizimkini o kadar tamamlar. En büyük dostlarımız bizim gibi düşünmeyenlerdir.”

Cemil Meriç, *Sosyoloji Notları ve Konferanslar*,
İletişim Yayınları, 1. baskı,
İstanbul 1993, s. 242

“Bu memleket için tek tehlikeli insan vardır:
Düşüncenin tehlikeli olduğunu söyleyen insan...”

a.g.e., s. 29

“Elli yıl düşünceyi yasak etmişiz. Elli yıl her düşünen tepelenmiş. Yalnız düşünce mi? İman da yasak edilmiş. ‘Obskürantizm’ devî kocayıp dermansızlaşınca surların arkasında bekleyen her tefekkür, karanlık ve çamurlu bir sel gibi sökün etmiş. ‘Obskürantizm’ afyonu ile şuuru dumura uğramış nesiller, işitilmemiş bir susuzlukla bu kirli sulara eğilmişler. Düşünce, mahiyeti meçhul bir içki gibi, çılgına döndürmüş herkesi. Birleştirecekken ayırmış. Birbirine düşman kırk beş milyonluk bir sürü. Hürriyet, hangi hürriyet? Birbirini boğazlama, birbirine sövme hürriyeti. Ölmek veya öldürmek, işte bütün hürriyetimiz. ‘Obskürantizm’ ahtapotu yok edilmedikçe, Türk insanı huzur içinde düşündüklerini haykırmak, hakikati aramak, hatalarını utanmadan itiraf etmek alışkanlığını kazanmadıkça, herhangi bir diriliş hayali ne kapılmak dasitanî bir hamakat olur”.¹

1 Bkz. “İdeolojiler ve Çağdaş Elit” s. 293 vd.

“Düşünmek evvela düşünceleri düşünmek, sonra da onların tesirinden kurtulmaktır”,² “düşünmek, düşünenlerin düşüncesini düşünmektir”,³ “fikir adamının tek vasfı kafa-sıyla düşünmek ve bir kilisenin esiri olmamaktır”,⁴ “yobazlık, bakışlarını antitezden ayırmak, onun varlığını inkâr etmektir; hükümlerin ezeli ve bağımsız olduğunu sanmaktır”⁵ diye tekrarlamaktan yılmayan Cemil Meriç’in kapısını araladığı bir başka *Kırk Ambar*’la karşınızdayız: *Lehçe-t-ül Hakayık*, yani Hakikatlerin Dili.

Kırk Ambar’ın ilk cildi *Rûmuz-ul Edeb*, bir tür edebiyat tarihidir. Bu eserinde “millî edebiyatları birbirine bağlayan ve kafa ürünlerinin alışverişini çoğaltarak toplumlar arasında köprü kuran “Dünya Edebiyatı”nı inceliyordu Cemil Meriç. “Bütün devirleri ve bütün ülkeleri yalnız maddeleriyle değil, mânâlarıyla da tanımak, taklit etmek değil ruhuna da nüfuz etmek”, “millî önyargıları, beylik inançları bir yana itmek, düşünceyi yaymak, bütün alanlarda uzağı, yabancıyı, yeniyi, farklıyı aramak”tı dünya edebiyatı. Kavram, tarihî akışı içinde günümüze kadar takip edilmekteydi.

“Klasik Dedikleri” başlıklı yazı “Batı dillerinin bukalemunun kelimelerinden biri olan klasik” kavramının serencamına eğiliyor; “kaypak ve çapraşık bir mefhum” olan “Çağın Dini Hümanizm”i Rönesans’tan bugüne taşıyor, içeriğine ışık tutuyordu.

“Romanın Romani” kitabın en kapsamlı çalışmasıydı, “ne bir edebiyat tarihi ne bir tenkit denemesi”. Roman Cemil Meriç’in edebiyat kültürünün ana kaynaklarından biriydi, çalışması, yarım asır dolaştığı o hayal dünyasından okuyucuya

2 Cemil Meriç, *Sosyoloji Notları ve Konferanslar*, s. 196.

3 A.g.e., s. 254.

4 A.g.e., s. 239.

5 A.g.e., s. 253.

sunduğu “birkaç kartpostal”. Birkaç değil bir kutu dolusu. Bizi romanın tarih-öncesinden ön-tarihine, ön-tarihinden kemal çağına götüren bir serüven. Romanın “ihtişam ve sefaleti”, geçmişi ve geleceği. Sonra Tanzimat’tan, Serveti Fünun’a, romantizmden realizme “Bizde Roman”. “Romanda Hesaplaşma”, hem roman üzerine yazılmış bazı yazılarla hem bazı romancılarla hem de bazı romanlarla bir tür hesaplaşma.

“Diyorlar ki” “yaşça da başça da birbirinden farklı ve birbirinden değişik on sekiz” edebiyatçı ile yapılan röportajların bir tutanağı, Cemil Meriç’in kendisini seyrettiği “bir sihirli ayna, ihtiyar bir medeniyetin dramı, kendini inkâr eden bir medeniyetin...”.

“Edebiyat Tarihinin Tarihi”nde tarih, edebiyat, karşılaştırmalı edebiyat gibi kavramlar irdeleniyor, bir bilgi dalı olarak edebiyat tarihinin klasik Antikite’den Rönesans’a, Rönesans’tan romantizme giden uzun süreç içindeki oluşumu ve gelişmesi takip ediliyor, “tamamen objektif bir görüş açısı olan, dil yeteneği şüphe götürmez” edebiyat uzmanlarının sahneye çıkmasıyla edebiyat tarihinin pozitif ilimler arasındaki bugünkü yerini alması ele alınıyordu.

Rûmuz-ul Edeb’in son yazısı “Edebiyat ve Sosyoloji”, yasak bölge tanımayan çağdaş sosyolojinin edebiyatı nasıl müspet ilimler arasına soktuğunu, onu nasıl “büyük ilmî kanunların determinizmine” bağladığını inceliyordu. “İlmî tecessüsün feneri insan ruhunun ve sanat eserinin en mahrem, en loş, en esrarlı köşelerine ışık tutmak” iddiasındaydı. “Edebiyat tarihinin en mühim meseleleri sosyolojik”ti ve eserleri ancak “ferdî olayları içtimaî olaylar içinde eritmek, eser ve insanları içtimaî diziler içine oturtmak suretiyle izah” edebilirdik.

Rûmuz-ul Edeb’in bir tür edebiyat tarihi olmasına karşın *Lehçe-t-ül Hakayık* bir tür düşünceler tarihi. Bu yeni ve ikinci Kırk Ambar, 1980 yılında yayımlanan ve tek bir baskı yapan

Kırk Ambar'ın ikinci bölümünde ele alınan konuların yeni konularla zenginleştiği, 1981 yılında Ankara'da bir kez basılan *Bir Facianın Hikâyesi* adlı kitabın içeriğinin de bu konulara eklendiği çok daha kapsamlı ve tamamen gözden geçirilmiş bir hali. Ayrıca yeni bir kitabın eklenmesiyle, ilave metinlerle ve notlarla ilk *Lehçe-t-ül Hakayık*'tan çok daha hacimli.

Bir Facianın Hikâyesi'nden aldığımız “Ondokuzuncu Asrın Yüzkarası” ve “Anarşi, Terör, Anomi” yazıları ile *Rûmuz-ül Edeb*'te kullanmayarak buraya aktardığımız “İlmin Geleceği” yazısı ilk defa *Lehçe-t-ül Hakayık*'ın kapsamına giriyor. *Kırk Ambar*'ın ilk baskısında bulunan “Kitab-ı Mukaddeste Politika” yazısı ise zaten *Umrandan Uygartığa* adlı eserdeki, “mutlakîyetin en büyük temsilcileri” arasına, yani bulunması gereken yere nakledilmiş durumda.⁶

Lehçe-t-ül Hakayık'ın içindeki yazıların sıralanışı da eski baskıdakinden biraz farklı. Bu yeni düzenlemede birbiriyle bağlantılı olduğunu düşündüğümüz konuları bir araya getirmek, böylece yazıların daha rahat okunmalarını sağlamak istedik.

* * *

İlk yazı “Avrupalılaşmak mı Avrupalılaştırılmak mı”. Aslında hem Avrupalılaşmak hem Avrupalılaştırılmak. “Bir iflasın ifadesidir Avrupalılaşma, bir inkâr çılgınlığı, bir intihar kararıdır” Cemil Meriç'e göre. Çalışmanın ilk bölümü oldukça ayrıntılı bir biçimde Avrupalılaşma kavramına ve kavramın tarih içindeki gelişmesine ışık tutuyor.

Modernleşme kavramının ele alındığı ikinci bölümde “sosyal planlama vasıtasıyla sosyal değişmeyi hızlandırma yolu” olarak ele alınan bu süreç içtimâî bir değişme modeli olarak belirlemektedir. Avrupalılaştırmaya oldukça olumsuz

6 Cemil Meriç, *Umrandan Uygartığa*, İletişim Yayınları, 1. baskı, İstanbul 1996, s. 308-320.

yaklaşan Cemil Meriç modernleşme kavramını ve olgusunu benimsemiş gibidir.

Çağdaşlaşma ise “Bulanık suda balık avlamak isteyen alafranga aydınlarımızın uydurdukları bir kelimedir” Cemil Meriç’e göre. Hele Berkes’in “Kutsallaşmış gelenek boyunduruğundan kurtulma” olarak tanımladığı çağdaşlaşma “Avrupalılaşmaktan daha rezil, daha topyekûn bir kendi kendini inkâr”dır. *Mağaradakiler*’in 1978 baskısında yer alan bu “polemik” yazısını eserin daha sonraki baskılarından çıkarmıştır Cemil Meriç ama bu yazı vesilesiyle sergilediği bazı eleştirileri ve yaklaşımları okuyucunun bilgisine sunmak istediğimizden “Berkes’e göre Çağdaşlaşma” yazısından alıntılar içeren bir bölümü *Lehçe-t-ül Hakayık*’ın bu ilk yazısının arkasına yerleştirdik. Ayrıca Cemil Meriç’in çalışması sırasında başvurduğu kaynakları bulup inceledik, bu kaynaklardan yararlanarak yazıyı gözden geçirdik, bazı dipnotları ilave ettik.

“Batı’nın Taarruzu” ile “Kaypak bir Mefhum: Ortadoğu” yazılarında ele alınan Batı ve Ortadoğu mefhumlarını aydınlatırken ve bu mefhumların tarihî gelişmelerini sergilerken büyük ölçüde Bernard Lewis’in bir eserinden yararlanmış Cemil Meriç. Biz de orijinal metinlerden yararlanarak yazıları gözden geçirdik, ikinci yazıya Bernard Lewis’in hatıyatı ve eserleri ile ilgili oldukça kapsamlı bir not ekledik.

“Can Çekişen Ahtapot: Sömürgecilik” Avrupalılaştırma dâvasının bir diğer veçhesiydi, “Kapitülasyonlar” “tilkinin aslana kurduğu tuzak”. Her iki yazının da kaynaklarına ulaşarak yazıları gözden geçirdik, yine bazı dipnotları ekledik.

“19. Asrın Yüzkarası”, “hem edebî bir risale hem bir tarih vesikası hem de içtimâî bir araştırma mahiyetinde”. Yazı, “Son elli yıllık tarihimizin bir Osmanlı münevveri tarafından” Fransızca olarak kaleme alınmış dökümünün Cemil Meriç tarafından Türkçeleştirilmiş hali. Cemil Meriç’in *Bir*